

СТЕНОГРАМА

круглого столу на тему: " Чи потрібен Україні приватний космос "

30 вересня 2019 року

Веде засідання заступник голови Комітету з питань економічного розвитку КИСИЛЕВСЬКИЙ Д.Д.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні колеги, доброго дня. Чи готові ми починати? Начебто дивлюсь, що зала повна, так що готові.

Мене звати Дмитро Кисилевський, я сьогодні буду модератором цього круглого столу. Як ми з вами сьогодні попрацюємо? У нас запланована серія доповідей стосовно законопроекту 1071 чи взагалі стосовно того, як саме потрібно регулювати приватну чи державну, чи взагалі космічну діяльність в Україні. Ми намагалися збалансувати різні думки, які є в галузі з цього приводу, і сьогодні як би вони тут представлені, буде дискусія.

Наше обговорення заплановано приблизно на півтори години, і після цього у нас буде можливість підвести підсумки, і, можливо, дійти до якогось компромісу чи принаймні до підходів для того, щоб виробити спільне бачення. Тобто закінчимо ми десь о 16 годині, отак можете свій час планувати, що ми о 16 годині вже звідси будемо виходити.

Для того, щоб офіційно відкрити круглий стіл, я надаю слово Наталусі Дмитру Андрійовичу, це голова Комітету з питань економічного розвитку.

Дмитре, будь ласка.

НАТАЛУХА Д.А. Дмитре, дякую.

Шановні колеги, друзі, гості, дякую вам за те, що ви знайшли час і можливість завітати до нас на цей круглий стіл, присвячений проблемам космосу, приватного космосу, тому що це питання є надзвичайно важливим і актуальним, особливо в контексті того завдання, яке поставлене Президентом України, а саме: питання економічного зростання.

Як більшості з вас відомо, мова йтиме про проект Закону 1071, головна мета і ціль якого – дати доступ приватним компаніям до здійснення своєї діяльності в космічній сфері.

Чому це важливо? Чому космічна сфера, і чому ми вважаємо, що там може бути більше: більше грошей, більше інвестицій, більше потенціалу і більше іміджу для нашої держави? Мова йде, передусім, про те, що якщо ми йдемо від глобального до приватного, від приватного до глобального, станом на сьогодні світовий космічний ринок оцінюється в середньому в розмірі 250-300 мільярдів доларів на рік. І це мова йде про приватні бюджети. Державний бюджет і вливання – це близько 63 мільярдів доларів на рік. Абсолютно скажені суми, які зростають щорічно щонайменше на 10 відсотків, і кожен рік ці 10 відсотків забезпечують нові робочі місця, нові податкові надходження, нові дані, нові технології і новий комфорт для мешканців країн, які отримують від цього користь.

Найбільш прибутковими в світі є ринки супутникового зв'язку, навігації, дистанційного зондування Землі, в тому числі продуктів або сервісів з доданою вартістю на основі даних цього дистанційного зондування, і створення космічної техніки орбітального і наземного сегменту.

За даними асоціації виробників космічної техніки за останні 20 років тільки в Сполучених Штатах кожен долар, один, вкладений в космос, приніс 7 доларів прибутку. В Європі кожне євро, вкладене в космос, принесло 6 або 7 євро відповідного прибутку. Це говорить нам про феноменальний потенціал цієї галузі, потенціал, який важко переоцінити. Але і говорить про скажену конкуренцію. Конкуренція полягає в тому, що станом на 2019 рік 60 відсотків капіталізованих компаній і капіталів в космічній галузі зосереджені в Сполучених Штатах Америки. У 2018 році лише за даними банку Merrill Lynch в космічні стартапи приватні верчурні фонди

інвестували 3,25 мільярда доларів, а до 2050 року світова космічна економіка має збільшитися до 3 трильйонів доларів. Це в 8 разів більше, ніж зараз.

Відповідно, коли ми говоримо про місце України в цій системі, то за даними знову-таки тієї самої асоціації виробників космічної техніки Україна віднесена до країн, які постачають на міжнародний ринок окремі ракетні технології. Це одна з п'яти категорій, і окрім нас, там лише Білорусія і Пакистан. Країни, що володіють повним спектром космічних технологій, за даними цієї компанії, їх теж три, але це США, Росія і Китайська Народна Республіка. Країни, здатні реалізувати окремі космічні проекти, це Європейська космічна агенція, Франція, Японія і Індія. Країни, що створюють потенціал для майбутніх космічних програм, це, чомусь, Бразилія, Іран, Південна Корея, Нова Зеландія. Україна є лише серед країн, які постачають на міжнародний ринок окремі ракетні технології.

Чому так? Напевно, тому що кількість пусків ракет-носіїв, створених за участю українських підприємств, залишається незначною, коливається від 3,5 відсотка (це 2016-2018 роки) до 5,5 відсотка (за 2017 рік) у загальному річному співвідношенні до загальної кількості пусків. І це не відповідає жодним чином ані конструкторському, ані виробничому потенціалу України в космічній галузі в світі, в принципі.

Занепад програми "Морський старт", всім вам дуже відомий, останній запуск – травень 2014 року, через об'єктивні причини. Але тим не менше, як наслідок, ми отримали проблему, тому що ця програма була життєво необхідна для заводу "Південмаш". Питання використання ракет-носіїв "Зеніт-3SLБ" в межах наземного старту, останній пуск відбувся в 2017 році.

Всім відома історія з космодромом "Алкантара". "Циклон-4". В 2016 році Бразилія денонсувала угоду, відповідно "Південмаш" накопичив просто скажені видатки.

Дуже великі питання викликає супутник "Либідь" – перший український геостаціонарний телекомунікаційний супутник. Запуск, нагадаю,

планувався на 2018 рік. Вартість виробництва, підготовки – близько 300 мільйонів доларів. Де цей супутник, що з ним сталося, також відповісти доволі важко.

В цей же час, я нагадаю, що Сполучені Штати в 2000-х роках, уряд, відкрив програму Constellation. Що таке програма Constellation? Це коли уряд передав всі свої космічні напрацювання приватним компаніям, окрім напрацювань із сфери національної державної безпеки і оборони. І станом на сьогодні уряд США, Національне космічне агентство повідомило, що воно готує фокусуватися виключно на вивченні глибокого космосу, так званого Deep Space. Все інше – виробництво ракет-носіїв, супутників, розробка, планування і проектування – це виключно сфера приватних компаній. Таких проектів є небагато, але вони є, і вони всі, в принципі, на слуху.

Вам всім відомо про проект SpaceX. Так ось, у проект SpaceX з 2006 по 2012 рік NASA влило 278 мільйонів доларів на розробку ракети-носія Falcon. Державне підприємство влило в приватну компанію. При цьому NASA визнало, що при традиційному підході розробка цього ракетного носія такого класу обійшлася би у 4 мільярди доларів, якщо б це розробляла держава. 4 мільярди проти 278 мільйонів. А при комерційному – 1,7.

Так само партнерство здійснюється з приводу інших компаній, але модель того самого американського ринку цілком очевидна: максимально там, де немає ризику, віддати це приватним компаніям; там, де є ризик і є питання національної безпеки і оборони, залишити за державою.

Альтернативна модель – модель Росії. Модель Росії – майже на сто відсотків державна власність, так само, як, в принципі, на сьогодні в Україні. І ринок часто Росії на світовому ринку космічних послуг згідно з оцінками експертів становить близько 1 відсотка з усім їхнім потенціалом. Приватний сектор та державне приватне партнерство на низькому рівні, а "Роскосмос", в принципі, зосереджений на розвитку ракет-носіїв "Союз", особливо

космодрому Куру, але європейці станом на сьогодні розробляють програму Ariane-6, яка скоро замінить і "Союз".

Висновок, мені здається, абсолютно очевидний. У України є і технічний, і кадровий, і людський, і історичний, і виробничий потенціал для того, щоб конкурувати в космосі. Чого немає? Це умов. Умов для того, щоб приватні компанії могли б, принаймні, почати займатися космічною діяльністю, яка не становить значних ризиків для збитків держави і для життя людей. Такою діяльністю є запуск ракет, такою діяльністю є повернення ракет-носіїв, такою діяльністю є навігація. І ці три напрямки із, здається, ще одним (мій колега мене, напевно, виправить) ми готові залишити на регулювання для державного контролю. Все інше, що не становить предмет ризику, який надасть і може зумовити надзвичайні фінансові наслідки для держави, ми би бачили як можливість для стимулювання української економіки. Тому і народилась ідея цього законопроекту, і його загальна філософія – це створити економічні точки зростання і перестати просто пишатися, а виробляти український космос.

Дякую.

ГОЛОВУЧИЙ. Дякую, Дмитре Андрійовичу.

Зараз кілька слів я скажу. Я є заступником голови комітету. І будемо так рухатися за таймінгом. Я нагадаю, що таймінг на виступ складає у нас 7 хвилин, тому якщо ви виступите швидше, то всі вам будуть за це вдячні.

Отже, кілька слів по проблематиці від мене. Я – заступник голови комітету, і до моїх предметів відання належить космічна діяльність, тому я цікавлюсь також космічною тематикою. Сьогодні ми будемо ламати списи навколо регулювання приватних компаній космічної галузі. Я так відчуваю, що списів заготовлено дуже багато, всі їх нагострили і збираються, ну, так би мовити, до останньої краплі битися, поки їхня позиція не буде почута чи відстояна. Ми на правах організаторів цього круглого

столу спробуємо цього не допустити, адже ми сподіваємося, що ви після цього підете все ж таки будувати ракети, а не як би продовжувати дискутувати з цього приводу, але тим не менше.

Судячи з того, що я знаю, зі спілкування з багатьма стейкхолдерами в галузі, у вас внутрі галузі є така досить специфічна дискусія. І особливістю цієї дискусії є те, що певні частини галузі, вони існують, ну, в певній ізоляції одна від одної, тобто всередині державного космосу є своя дискусія, є свої якісь протиріччя між приватними компаніями. Я не знаю, чи є, чи нема, можливо, теж є якийсь спілкування, скоріш за все, що єдиної якоїсь позиції, з якою приватні компанії приходять до держави теж нема, тому ми сьогодні зібрали вас усіх для того, щоб ви, по-перше, обмінялись поглядами, а по-друге, ми сподіваємося, що за результатами цієї дискусії, інших дискусій всередині галузі почне вироблятися якась єдина позиція, з якою ви, як галузь чи принаймні якісь її великі частини, будете приходити до депутатів. Тому що окремо спілкуватися з кожним окремим підприємством, з кожним конкретним експертом – це не дуже продуктивно, а коли галузь приходить з єдиною позицією чи принаймні з якимось не дуже великим обсягом варіантів, це.. з цим значно легше працювати. Тому ми надаємо тут такий майданчик для дискусій. І, до речі, хочу відмітити, що Комітет з питань економічного розвитку буде і іншим галузям також надавати такі майданчики для дискусій, тому що чим більше депутати будуть спілкуватися з галузями, тим, можливо, більш конкретна, і більш корисна економічна політика буде з'являтися в нашій державі.

Кого сьогодні ми запросили? Ми запросили державного регулятора, є голова Космічного агентства, представники Космічного агентства. Є державні компанії: КБ "Південне" і "Південмаш". Є приватні компанії. Бачу "Ноосферу", бачу Space Logistics Ukraine, можливо ще когось, в обличчя не знаю, але переконаний, що вони тут є. Є аналітичні центри, такі як BRDO. Знаю, що має бути Інститут держави і права (я не певен, що це коректно –

називати аналітичним центром, ну, наукова установа нехай, але тим не менше), представники об'єднаної галузі, ну, і, звичайно, народні депутати є, мають бути представники міністерства. Бачу заступника міністра, Дмитро Романович з нами присутній, заступник міністра розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства. Є представники, ну, назвемо, таких аматорських розробників ракетної техніки і незалежні експерти, ЗМІ. Тобто, на мою думку, вже, ну, можливо, когось і забув, але основні якісь зрізи, які існують в космічній галузі, тут у нас сьогодні представлені.

Для чого потрібна сьогоднішня наша дискусія? Її практичний вихлоп – це позиція по законопроекті 1071, який регулює приватні компанії. Власне, дискусійних питань, наскільки я зрозумів, ну, принаймні головних, їх три основних: декларації чи ліцензії страхування – є, нема, яким чином; і ризиковані види діяльності – запуск ракет, запуск апаратів, повернення апаратів і управління космічними апаратами. Але більш важлива стратегічна перспектива цієї дискусії – ми маємо сьогодні чи в майбутніх дискусіях почути, як галузь бачить своє майбутнє, яка політика в космічній діяльності має розроблятися комітетом чи урядом для того, щоб ця галузь розвивалася.

Тому я хотів би запропонувати певну рамку дискусій, щоб доповідачі мали на увазі ті більш важливі питання, які стосуються космічної галузі, аніж ті конкретні, які ми сьогодні розроблюємо. Отже, питання, можливо, комусь здасться риторичним, але, тим не менше, воно в суспільстві дискутується: експорт сировини чи експорт товарів з високою додатною вартістю. Ну, звичайно, що космічна галузь – це галузь, яка високотехнологічна, і вона структуру українського експорту буде тягнути в кращий бік.

Навіщо потрібні Україні власні космічні ракетні технології? Знову ж таки це не риторичне питання, було б бажано, щоб держава мала відповідь на це. Україна хоче мати власне угруповання супутників, чи Україна має володіти власними даними для військових чи економічних, чи ще якихось...

Було б бажано, щоб це було б десь сформульовано, проdiscутовано і зафіксовано як політика.

Яка роль держави в функціонуванні космічної галузі? Це фінансування. Фінансування чого: науки чи фінансування запусків, чи фінансування державних компаній? От що саме має держава робити? Держава має бути замовником, чи держава має бути, скажімо, володарем чи продавцем даних, отриманих з космічної діяльності супутникових чи ще якихось?

Що робити з державними підприємствами? Є такі, які... ну откровенно говоря, ледь живі і можливо вже і не живі, а живі тільки за назвою. Що з ними робити? Як регулювати цю сферу?

Далі. Хто саме має продавати українські ракети? У мене в Фейсбуці багато там було дискусій: а покажіть, хто що продав. На моє глибоке переконання, ракети продає не менеджер з продажу ракет, ракети продає, можливо, Президент, Прем'єр-міністр, тобто якщо б інша країна купила у такої країни, як Україна, щось дуже велике і складне, то, мабуть, це питання, яке Президент має піднімати чи перший топ-чиновник. Це теж має бути визначено державною політикою.

І питання інфраструктури. Чи український космодром – це така ж мрія, як Гіперлуп, чи це щось більш практичне і приземлене?

От давайте до цих питань. Принаймні мати їх в голові для того, щоб ми за якийсь проміжок часу (за рік, можливо, чи за скільки) вийшли на їх зафіксовані на папері відповіді і потім, щоб можна було під них шукати фінансування державне чи якесь інше.

Ось таку рамку дискусії я хотів би вам запропонувати і на цьому я свій виступ завершую. І хотів би надати слово...

Будь ласка, Дмитро Андрійович.

НАТАЛУХА Д.А. Я дуже дякую. Я хотів би зазначити і для сторонників відкриття, і для більш консервативних учасників ринку, що це

є виключно першим шляхом, першим кроком для відкриття дверей приватним компаніям або відкриття неба, якщо хочете, для приватних компаній. Але це дуже важливий перший крок, який ми збираємося зробити.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Отже, Володимир Головатенко, керівник сектору "Ринковий контроль та нагляд" в Офісі ефективного регулювання чи BRDO, як скорочена назва. Володимир є одним з розробників тієї редакції законопроекту, яка була подана в першому читанні, і в нього є концепція бачення цього законопроекту.

Володимире, прошу вас до слова.

ГОЛОВАТЕНКО В.В. Дякую, колеги.

Я спробую поміститися в 7 хвилин. І, продовжуючи слова Дмитра, це, дійсно, перший крок і найголовніша мета запропонованого законопроекту – це створити саме той ринок, про який стільки багато ми чуємо. Тобто ми чуємо про якийсь ринок, приватний ринок, але давайте відверто, його на цю секунду не існує. Тобто головна мета запропонованого проекту – це його саме і створити.

Я не буду посилатися на назву "інструмент регулювання", я буду казати загалом "регулювання". Я трошки пізніше поясню, чому. Коротенька презентація, нічого зайвого.

Коли ми кажемо "космічна діяльність", я пропоную відокремити кожний підвид окремо, тому що космічна діяльність – це десять різних операцій. І бізнес, тобто суб'єкт господарювання, може займатися як повним циклом, так і окремо там одною або двома, або трьома-чотирма. Тому і регулювання не може бути однаково для кожного підвиду, бо вони різні, і вони різні, головне, за ризиками. І коли діяльність різна за ризиками, то і регулювання певне має бути теж різне.

Як ми бачимо космічну діяльність в Україні наступну, яку ми пропонуємо відкрити? Це космічні дослідження, використання космічного простору, розроблення об'єктів космічної діяльності, виробництво таких об'єктів, ремонт та технічне обслуговування, випробовування об'єктів космічної діяльності, їх експлуатація, управління об'єктами космічної діяльності, забезпечення запуску космічних апаратів, складових частин та повернення їх.

Те, з чого я почав. Що таке "декларативний принцип"? Це документ, за яким ринок тільки себе декларує, тобто Державне космічне агентство буде розуміти, хто заходить займатися на цей ринок, тобто декларацію, яку заповнюю я, якщо я завтра захочу займатися цією діяльністю, назвіть його там "білетом для входу", тобто цей білет, тобто ця декларація взагалі ніяким чином не регулює кожний окремий вид із десяти, про який зазначив. Це тільки офіційний вхід, це тільки з цього початку Державне космічне агентство буде розуміти, як виглядає ринок, з кого він виглядає, і якими із десяти підвидами я буду займатися.

Ми дуже багато чули в процесі підготовки проекту закону про порушення головних міжнародних угод. Найголовніша – це одна, це договір 1967 року. Якщо прочитаєте дослівний переклад, там немає назви інструментів, там нас зобов'язують як державу забезпечити авторизацію та здійснювати постійний нагляд. Авторизація – це може бути будь-який документ дозвільного характеру. Головне цієї статті про те, що держава має регулювати, тут про інструмент жодних слів немає.

З чого я починав? Коли ми кажемо про декларацію як білет для входу, ми маємо розуміти, що кожний з тих підвидів, які у нас із десяти є, вони сьогодні зрегульовані, а деякі, насправді, зрегульовані достатньо важко. Наприклад, якщо ми кажемо про розроблення та випробування ракет-носіїв, то для того, щоб займатися цим окремим підвидом, треба отримати дванадцять дозвільних документів, і ми їх не чіпаємо, вони залишаються.

Якщо ми кажемо про стендові випробовування ракет-носіїв, на сьогодні існують п'ять документів дозвільного характеру, які теж залишаються, проект їх не чіпає. Якщо ми кажемо про пускові випробування, експлуатацію, запуски ракет-носіїв, сьогодні є дев'ять документів дозвільного характеру, які теж проект не чіпає. І так я можу продовжувати по кожному з десяти видів, там менше ніж п'ять, не пам'ятаю, щоб було документів. Тобто кожний підвид, який сьогодні є, він вже регулюється і регулюється досить важкими інструментами.

Головні інструменти, які містять і будуть регулювати наш, ну, і в тому числі і приватний сектор, якщо ми його відкриємо, це сертифікація відповідності об'єкта космічної діяльності. Нікуди не дівається обов'язкове страхування. Нікуди не дівається дозвіл на використання повітряного простору України, ОВД ніхто не відміняв (оцінку впливу на довкілля), встановлюють обмеження щодо використання повітряного простору України агентства авіаслужби. І продовжує діяти те, що зараз є для державних підприємств, це реєстрація ракет-носіїв космічного апарату, і вона буде розповсюджуватися таким чином, як на певні підвиди нашої космічної діяльності в цілому.

Що ми пропонуємо замінити виключно для приватного сектору? А, ще один великий наголос. Для державного сектору цей проект закону ніяких змін не передбачає, ми кажемо виключно про приватний сектор. Тобто ми пропонуємо в своєму проекті закону перевести... скасувати для приватного сектору "дозвіл на проведення переговорів" і перевести це на "повідомлення". Ми дуже багато спілкувалися, з ким ми тільки не спілкувалися, головна мета держави як регулятора – це розуміти, з ким ми ведемо переговори. Розуміти. Для цього достатньо повідомлення. А навіщо дискреційний інструмент, який називається "дозвіл", ми теж не розуміємо.

Ми пропонуємо реалізувати укладення договорів між бізнесом та іноземними контрагентами. Тобто сьогодні договори, які я заключаю там зі

Сполученими Штатами Америки, я маю обов'язково зареєструвати у Державному космічному агентстві. Таке саме питання виникає, як на попередній операції, да, навіщо. Тобто яка роль держави? Вона має просто розуміти. Для цього достатньо перевести договори на повідомлення, а не реєструвати їх.

Сертифікація. Проектом запропоновано обов'язкову сертифікацію залишити для об'єктів космічної діяльності, що виробляються в Україні і призначені для експлуатації на її території. Якщо об'єкти виготовлені за іноземними замовленнями, за контрактами, то навіщо їх сертифікувати, якщо вони будуть сертифікуватися в тих країнах, які їх замовили? Або за побажанням: якщо мій контрагент бажає, щоб я пройшов сертифікацію в Україні, о'кей, ми пройдемо в органах сертифікації України.

І реєстрація космічних апаратів. Якщо космічний апарат ми розробили для іншої держави, то навіщо його обов'язково реєструвати? Ми так само пропонуємо це робити за нормами, які ми пропишемо в своєму контракті, тобто обов'язковості для приватного сектору реєстрації космічних апаратів ми не передбачаємо.

Що ми пропонуємо скасувати? Сьогодні космічна діяльність в Законі "Про страхування" містить чотири обов'язкові норми. До речі, тільки з однієї з цих норм є взагалі правила, по іншим навіть вони не були ніким ніколи взагалі, ніколи в житті розроблені. На нашу думку, обов'язковому страхуванню повинна підлягати страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності і страхування відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску ракети. Два інших види страхування, повірте, якщо я власник цього бізнесу, це вже мені вирішувати, це я буду бігти до страхової компанії і реєструвати своє майно, яке сьогодні передбачено реєструвати обов'язково. Це моє майно, і я не бачу, чому держава має мене там примушувати його страхувати.

Я вже. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Володимире.

Запрошуємо наступного нашого доповідача, він в нашій президії. Я вибачаюсь, не представив його одразу, значить, це Євген Рокитський. Він є головою правління "Дніпровського космічного кластеру" і є радником голови Комітету з питань космічної діяльності.

Пане Євгене, прошу вас до слова.

РОКИТСЬКИЙ Є.Л. Дякую, пане Дмитре.

В першу чергу, хотів би подякувати і розробникам цього законопроекту 1071, і тим депутатам, які його внесли до Верховної Ради, тому що, в хорошому розумінні, був створений хайп, якого давно потребувала космічна галузь для того, щоб рухатися вперед.

За 28 років діяльності в Україні було досягнуто надзвичайно багато в цій галузі і, напевно, якщо тут говорять про можливе зіткнення різних позицій, то хотів би висловити таке бачення, що позиція тут, в цій залі і взагалі в секторі повинна бути одна – державницька, і, власне, всі ми повинні дуже швидко бути на одній сторінці. Тому на сьогодні я бачу, дійсно, дві цілі тут. Перша – це 1071 зробити настільки збалансованим, щоб, відкривши можливості для приватного сектору, ми, разом з тим, не відкрили ящик Пандори для наших міжнародних партнерів у звинуваченні нас в порушенні якихось міжнародних правових зобов'язань. Тому сьогодні буде навколо цього дискусія. Але я думаю, що знов-таки вона буде як не зіткнення позицій, а як пошук найоптимальнішого рішення, яке дозволить всім підприємствам галузі розвиватися.

Друге. Думаю, що знов-таки немає тут зіткнення приватного і державного сектору, тому що і компанії державного сектору давно потребували тих змін, які пропонуються цим законопроектом, і, власне, якихось істотних розходжень не буде. Ну, і головне, я хочу, щоб ми всі

разом заглянули уже як би за лаштунки цього законопроекту. Уже вважаємо, що він там, умовно. з урахуванням всіх поправок прийнятих. Що далі? Тому що, насправді, сектор космічний цікавить, напевне, те, що буде далі. Далі повинна бути робота дуже швидка над стратегією, над стратегічною візією розвитку сектору – те, чого бракувало нам останні роки.

Україна успадкувала практично, ось коли Володимир говорив про види космічної діяльності, ну, можливості і потенціал практично по всіх видах космічної діяльності, але, на жаль, на сьогодні ми є середньою державою, і ми не маємо можливості підтримувати всі ті свої... весь свій потенціал, тому нам потрібно сфокусуватися консенсуально на трьох-чотирьох проектах, які будуть національними проектами, які визначатимуть обличчя наше, будуть нашою візитною карткою в світі, і відповідно вони повинні бути закладені в основу програми національної космічної.

Нас найбільше цікавлять ті проекти, які можуть бути реалізовані протягом 5 років, це, скажімо так, політичний термін, і протягом 10 років, як певна стратегія. Логіка повинна бути проектною на відміну від того, що закладалося раніше в космічну програму, яка була програмою споживання, програмою використання коштів і не передбачала, які ж будуть ефекти того чи іншого проекту, який затверджується цією програмою, на економіку в цілому і на розвиток держави.

Питання номер два. Це перегляд ролі регулятора, агенції державної космічної, яка повинна стати справжнім лідером розвитку галузі і повинна віддзеркалювати той проектний підхід, який пропонується. Діяльність агенції повинна значною мірою бути спрямована на те, щоб керувати, очолювати ці проекти, розподіляти ті кошти, які держава виділятиме на підтримку проектів, і буде партнером як для приватного сектору, так і для державного сектору. Тому тут ми очікуємо дискусію в майбутньому щодо ролі агенції в управлінні підприємствами, які зараз агенція курує, тому що нам необхідно в майбутньому нівелювати конфлікт інтересів, який виникає між тих, що

регулятор, з одного боку, регулює і приватні компанії, і державні, і водночас керує державними компаніями.

І ще одне питання, яке уже готувалося сектором, напевн, протягом 10 років, і нам просто потрібно провести цю нелегку дискусію, це корпоратизація державних підприємств, тому що це те, що дозволить фактично державним підприємствам і приватним бути на одній сторінці в рівних умовах. Але ця корпоратизація повинна бути проведена з урахуванням всього того комплексу проблем, які накопичилися в підприємствах за останні роки, навіть за останні десятиліття.

Ще один блок питань, які уже розпочав мій попередник зачіпати, це створення системи контролю якості і відповідності, сертифікації відповідності, тому що, якщо ми зараз переглядаємо систему дозволів, систему ліцензування, основний тягар повинен бути перенесений на технічний контроль, на ті контролю, які здійснюються органами сертифікації. І я би дозволив собі запропонувати дещо інший підхід щодо сертифікації. Це велетенський шматок наукоємкої роботи, який багато країн намагається залишити за собою, тому що це велетенський обсяг коштів, який може бути використаний в країні. Тому я б, навпаки, запропонував спільно створити передумови для розвитку сертифікації відповідності в цій країні з тим, щоб ми могли, навпаки, маючи потужний потенціал (науковий і промисловий), тут в цій країні надавати такі послуги іншим, менш розвинутим державам, і в цьому, я переконаний, є велика потреба.

Останнє, на що хотів би звернути увагу в нашій спільній роботі, це не забувати про підтримку інноваційних проектів, стартапів, тому що те, що ми говорили в стратегії, це вже конкретно визначені великі проекти, які вже вималювалися. Але не потрібно забувати, що більшість мільярдів сучасних, вони вийшли з гаражу, тому практично в системі в нашій повинна бути роль або ДІФКУ, або ДКАУ передбачена саме в підтримці космічних, аерокосмічних стартапів, і про це повинні бути також в бюджеті

нашої країни протягом наступних років зроблені відповідні рядки. Тому всім бажаю плідної дискусії.

Дякую за увагу. Передаю слово.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, пане Євгене.

Наступним доповідачем заявлений Вадим Васильєв, але я щось не бачу в залі. Не буде.

Ну, тоді переходимо до наступної доповіді. Я хотів би надати слово пану Дмитру Нікону, це представник "Південмашу".

НІКОН Д.Є. Доброго дня, шановні пані та панове! Тема сьогоднішнього заходу: "Чи потрібен Україні приватний космос", тому не можна обійти увагою законопроект 1071. Він містить низку новацій, серед яких головною новацією є скасування державної монополії на (увага!) розроблення, випробовування, виробництво та експлуатацію ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою.

Я представляю "Південмаш", державне підприємство. На сьогодні ми – єдине в Україні підприємство, яке випробує та виробляє ракетні двигуни і ракети космічного призначення, тобто це ми – ті кляті монополісти. Здавалось, кому, як не нам треба заважати скасуванню державної монополії в цій галузі. Проте ми не заважаємо, навпаки, ми вітаємо цей процес.

Ми розглядаємо демонополізацію як захист, що значно розширить можливості для розвитку, для появи нової конфігурації виробничої корпорації. Для нас демонополізація космічної діяльності – це можливість для появи нових розробників, замовників і постачальників товарів та послуг.

Друга новація. Скасування ліцензування в сфері космічної діяльності і впровадження її декларування. Її ми теж вітаємо, оскільки загрозу небезпеки несе не діяльність взагалі, а конкретні об'єкти і дії, відносно них і потрібні контроль і дозволи.

Тому третя новація – саме впровадження сертифікації об'єктів космічної діяльності – є, безумовно, необхідна. Це що стосується стосовно законопроекту 1071.

І я б хотів би ще зараз повернутися до теми сьогоднішньої зустрічі, проте я пропоную викинути з неї слово "приватний" і спробувати відповісти на питання, чи потрібен Україні космос взагалі. Цим питанням задаються не тільки пересічні громадяни, це питання виникає у фахівців. Звісно, космос нам, представникам галузі, потрібен. А чи потрібен він Україні? Чесна відповідь на це питання буде неприємна і сумна: не потрібен. І це є констатація факту, який полягає в тому, що ринок космічних послуг в Україні відсутній повністю: немає ні попиту, ні пропозицій. Це результат, в першу чергу, я вважаю, недостатньої державної політики в сфері космічної діяльності. Яскравою ілюстрацією може слугувати проект шостої космічної програми, серед замовників якої ви не побачите ані Академії наук, ані зацікавлених міністерств і відомств. Там немає навіть Міноборони, до виключно компетенції якого віднесено космічну діяльність в інтересах національної безпеки і оборони (це пряма норма статті 26 Закону України "Про космічну діяльність", який прийнято 23 роки тому).

Єдиним державним замовником космічної програми є Державне космічне агентство, яке розробляє програму, виступає її замовником, розпорядником бюджетних коштів, контролює її виконання. Саме Державне космічне агентство визначає, що кому потрібно, як це космічне агентство розуміє. Тому усі вислови про велике значення, яке матиме виконання космічної програми для економіки і безпеки державної, є пустим марнослів'ям. Економіка і безпека держави не помітять ані виконання програми, ані її невиконання. Космічна діяльність, яка замкнута на самій собі, її самоізоляція від реальних потреб суспільства держави – це і є той головний чинник негараздів, прямим результатом яких є відсутність національного ринку космічних послуг. До речі, хочу, мабуть, нагадати,

якщо ми глянемо пояснювальну записку до цієї Національної цільової науково-технічної космічної програми України, тут прямо написано, що у нас відсутній внутрішній ринок космічних послуг. Так що це констатація факту.

В якості прикладу хибної космічної політики держави з проекту космічної програми можна навести план розроблення і виробництва низки супутників, які нібито мають утворити супутникові угруповання на орбіті. Зауважу, що всі супутники унікальні, жоден з них не планується не те, що запускати в серію, а й виготовляти, принаймні, двічі. Це трохи суперечить уставленню в світовій практиці створення супутникового угруповання з однотипних супутників, які виробляються серійно.

Незрозуміло також, як можна створити на орбіті супутникове угруповання без виведення супутників на орбіту, адже кошти на це в програмі не передбачені взагалі. Про нібито зацікавленість потенційних споживачів я вже казав, вони про них, швидше за все, і не знають.

Згадаймо також, що з супутниками в Україні не все добре, вони реально застарілі ще на етапі розроблення технічного завдання, а потім або не виводяться на орбіту, або не працюють належний час.

Для справки можу надати приклад. Мабуть, останній супутник, який був вироблений у рамках загальнонаціональної космічної програми, був запусканий в 2011 році. На щастя, морального щастя, у нас є ще два супутники, які були розроблені Київським політехом, останній з яких, якщо я не помиляюся, був запусканий у 2017 році. А ми вже пройшли минулу космічну програму й ні одного супутника не зробили, і зараз ще не прийняли нову, і також у нас незрозуміло, що буде з супутниками.

Далі. В цей же час вирішення проблеми, дійсно, стратегічного для України значення – це створення, власне, системи виведення супутників на орбіту. В програмі приділено значно менше уваги.

На відміну від супутників Україна вмє виробляти гарні ракети, майже готові літаки, придатні для таких місій, як "Повітряний старт", наприклад. Здавалось би, ось воно, тим більше, що в світі за перспективи прийняття законопроекту 1071 на розроблення ракет-носіїв, яких може бути й не одна за типом, можна взагалі оголосити відкритий конкурс з умовою локалізації виробництва в Україні. Але цьому напрямку, який коштує значно менше, проте має незрівнянно більший і, головне, триваліший в часі потенціал, у тому числі експортний, приділено значно менше уваги, а фінансування планується за рахунок міфічних інших джерел.

Ви вже говорили про "Морський старт", "Зеніти" і прочее, прочее.

Проблема самоізоляції космічної діяльності від потреб суспільства і держави існує вже давно, і призвела до сумних наслідків, їх не помічають зовні лише внаслідок тієї ж ізоляції. Але робити з цим щось потрібно, адже Україні космос потрібен, хоча вона це ще не усвідомлює. В цьому сенсі приватний космос, який, в принципі, не може існувати в самоізоляції і завжди орієнтований на потреби суспільства, потрібен не тільки Україні, він потрібен також ще для оздоровлення космосу державного.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам, пане Дмитре.

Ми продовжуємо обговорення нашої теми: "Чи потрібен Україні приватний космос". І зараз я хотів би надати слово першому із сьогоднішніх виступаючих представникам саме приватної космічної сфери. У нас присутня пані Марія Кірачова, це компанія Space Logistics Ukraine.

Маша, будь ласка, вам слово.

КІРАЧОВА М.О. Доброго дня, шановні пані та панове! Моя доповідь присвячена компаративному аналізу космічного права США та новелам

космічного права України в розрізі саме тих механізмів регулювання, що, зокрема, є предметом законопроекту 1071.

Я намагалася проаналізувати як відповідне законодавство США, так і новели українського законопроекту якомога об'єктивніше, тому що моя особиста думка як правника, що на світовій арені державні і приватні гравці існують досить-таки умовно, тому що є держава, яка відповідає, по-перше, за міжнародними зобов'язаннями і, по-друге, за якість ракетно-космічної техніки, яка виробляється на її території.

І я погоджуюся з тими колегами, які переконані, що стягувати в наше законодавство всі позитивні норми національного законодавства різних держав – це не завжди прийнятний шлях. Чому? Тому що будь-які новели мають лягати в канву національного законодавства або принаймні, якщо вони не лягають, вони мають запускати ланцюжкову реакцію, в результаті якої продовжуються безболісні зміни в цьому законодавстві. Отже, в своїй доповіді я проаналізувала: які дозволи і ліцензії наявні в законодавстві США; яка при цьому відбувається міжвідомча кооперація; в цьому розрізі проаналізувала законопроект 1071 і звернулася до міжнародних зобов'язань, зокрема.

Одразу хотіла б звернути увагу, що декларації на ведення космічної діяльності приватні суб'єкти подавати в США не повинні, однак наявні як ліцензії, так і дозволи, щоправда, вони не на діяльність, а на операції спуску та повернення космічних апаратів, а також з експлуатації пускових майданчиків. Також зазначу, що програма космічних пусків складається з трьох основних секторів, відокремлених – це цивільний, військовий і комерційний; і відповідно є різні органи, до відання яких входить той чи інший сектор.

Також звернуся до історії саме впровадження комерційного сектору. Комерційний сектор офіційно почав функціонувати в 1984 році. Федеральне управління цивільної авіації США або, якщо перекладати дослівно,

Федеральна авіаційна адміністрація була офіційно уповноважена в якості органу, який забезпечуватиме доступ приватних суб'єктів космічної діяльності до надання пускових послуг. Пізніше, того ж року, Конгресом США було надано функції регулювання і нагляду за комерційним сектором Управлінню комерційного космічного транспортування при цій адміністрації під егідою Міністерства транспорту та Міністерства оборони США.

Щодо пускових операцій із території США. Приватний суб'єкт космічної діяльності має отримувати відповідні ліцензії на запуск ракети-носія космічного апарату з території США, управління запуском та поверненням і повернення ракети-носія космічного апарату, що підлягає поверненню на територію США.

Дозвіл надається на... Приватний суб'єкт господарювання має отримувати дозвіл на випробування, запуск з території США багаторазового суборбітального транспортного засобу для дослідження і розробок в космічному просторі або на стадії до отримання дозволу на запуск. Такий дозвіл повинен отримуватися для того, щоб відповідно проводити навчання самих пілотів, які будуть цей апарат пілотувати, цей ракетноносій пілотувати.

Щодо пускових операцій за межами США. Юридичні особи, зареєстровані у відповідності до законодавства США або ж окремого штату, мають отримувати ліцензії, дозволи на запуск ракет-носіїв космічних апаратів за межами території США, управління запуском або поверненням і поверненням ракет-носіїв, космічних апаратів, що підлягають поверненню за межами території США.

Щодо компетенції. Федеральне управління цивільної авіації не видає ліцензій і дозволів на запуски і повернення ракет-носіїв космічних апаратів, що здійснюються урядовими структурами США або на їх замовлення. NASA та Міністерство оборони США проводять власну пускову діяльність самостійно.

Звертаю вашу увагу, зокрема, на те, що Управління комерційного космічного транспортування здійснює моніторинг відповідності діяльності суб'єкта господарювання в тій діяльності, на яку надані ліцензії, дозволи, аби пересвідчитися, що вона відповідає положенням статуту відповідного суб'єкта господарювання, законодавству, опису, наданому в заявці на отримання дозволу, ліцензії і положенням і умовам надання дозволу, ліцензії.

Що хотілося б ще зазначити стосовно Федерального управління цивільної авіації. Відповідно воно й надає приватним суб'єктам ліцензії й дозволи, воно працює в кооперації з іншими, іншими установами, однак готовий дозвіл або ліцензію отримують суб'єкти саме від нього. Якщо говорити про ліцензування, в принципі, в якій би то не було площині, воно в США є гарним впорядкованим прикладом, який єдино можливий міг би бути. Чому саме? Тому що... Зараз вам продемонструю. Тому що є відповідні етапи ліцензування, якщо вже про нього говорити.

Стосовно типів ліцензій та дозволів. Це можуть бути ліцензії на запуск одноразових ракет-носіїв, це можуть бути спеціальні на один відокремлений запуск, можуть бути операторські на запуски, подібні між собою за тими чи іншими параметрами. Це можуть бути, зокрема, параметри корисного навантаження або ж параметри конкретного пуску, тобто там конкретний апарат і конкретні траєкторії. Це можуть бути ліцензії на місію запуску багаторазової ракети-носія. Це спеціальні ліцензії, які надають ліцензіату право на запуск та повернення ракет-носіїв однієї моделі, або операторська ліцензія, яка надає ліцензіату право на запуск та повернення будь-якої моделі з визначеного сімейства ракет-носіїв в межах, обумовлених параметрів відповідно. Це також ліцензії на повернення ракети-носія, спеціальна ліцензія, операторська ліцензія, це ліцензія оператора пускового майданчика (дає право на експлуатацію майданчика для запуску та повернення ракети-носія). Це, як я вже говорила, дозвіл на

випробування і положення відповідно, при яких надається. Зокрема, як ви бачите, в третьому пункті, я це вже зазначала, навчання екіпажу на стадії, що передує отриманню ліцензії.

Так, термін розгляду заявок. Заявка на отримання дозволу – це 120 днів, заявка на отримання ліцензії – це 180 днів. Ось про що я говорила, в якому розрізі ліцензування в принципі може бути, як би то не було, розглянуто.

Етапи ліцензування в США дуже детально пропрацьовані. Це і консультація перед поданням заявки, і під час заповнення самої заявки, це перевірка за певними критеріями. Якраз на цих стадіях, на цих стадіях перевірки і визначається відповідна міжвідомча комунікація і кооперація між самою адміністрацією авіаційною і іншими органами.

Добре, я далі вже швидко. Ось в чому, власне кажучи, я вважаю, що нам потрібно брати приклад з США. Міжвідомчі кооперації при оцінці політичних факторів. Це фактори, які забезпечують відповідність і міжнародним зобов'язанням, і усувають можливість порушення факторів безпеки, саме національної безпеки, і це оцінка факторів, які впливають на питання зовнішньої політики. І в цьому випадку йде взаємодія з Міністерством оборони, державним департаментом, NASA і так далі.

Так, далі я буду швидше, тому що є певний регламент. Це також і оцінка ризиків для навколишнього середовища, і визначення фінансової відповідальності щодо страхування. Я хотіла б зазначити, що це також міжнародне зобов'язання у відповідності до Конвенції про міжнародну відповідальність за збитки, заподіяні космічними об'єктами. Якщо говорити в канві національного законодавства, то, зокрема, є варіант розробки страхових договорів відповідних.

Так, тепер конкретно щодо новел в нашому законодавстві. Повноваження центрального органу виконавчої влади. В тексті зазначеного законопроекту пропонується зробити таким чином, що забезпечення

формування і реалізації державної політики у сфері космічної діяльності здійснюється одним і тим самим центральним органом виконавчої влади. Однак, що нам говорить чинне законодавство? Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Тобто я вважаю неприпустимим це об'єднувати в одному органі.

Далі. Практика США. Дуже швидко ви можете глянути, як у них це виглядає, що формуванням займається Національна рада з питань космосу, а реалізацією – зокрема, Національне управління з аеронавтики та космічних досліджень. Ви можете також пересвідчитися, хто входить в цю раду по космосу, наскільки це є, в принципі, прийнятним – формування такого органу.

І рекомендація. Розвести ці повноваження між Міністерством розвитку економіки і Космічним агентством, щоб міністерство займалося формуванням, а Космічне агентство – лише реалізацією. В цьому контексті хотіла б зазначити, що відповідним наказом було створено управління у Міністерстві економічного розвитку (зараз точно скажу, Управління координації космічної діяльності), створено ще в лютому місяці, і до його повноважень, зокрема, внесено і формування такої політики. Однак, в положення про міністерство не внесено поправок про те, що тепер формування належить до компетенції міністерства, і це потрібно врегулювати обов'язково.

Стосовно декларативного принципу. Я погоджуюся з тим, що він є прийнятним до всіх видів космічної діяльності, окрім чотирьох, які я далі продемонструю. Вірніше, він є прийнятним до діяльності, але не прийнятним до операцій, певних операцій. Чому? Тому що збір господарювання набуває права на провадження господарської діяльності без отримання документа дозвільного характеру, декларація сама по собі не є документом дозвільного

характеру. Декларативний принцип не вимагає зворотного зв'язку від ЦОВВ і не може застосовуватися до видів діяльності, потенційно пов'язаних із загрозою безпеці держави, життю і здоров'ю громадян.

Яка моя рекомендація? Дуже гарно було прописано в попередньому законопроекті, який, на жаль, не було розглянуто в попередньому уряді. Був законопроект Галасюка, і там було сказано про чотири види операцій, на які необхідно отримувати дозволи: це випробування та запуск ракет-носіїв, запуск космічного апарату, повернення космічного апарату, управління космічним апаратом. Для всіх інших видів космічної діяльності декларативний принцип є прийнятним, на мою думку.

І стосовно міжнародних зобов'язань. *(Шум у залі)* Розумію, так. Добре, тоді я підсумую. Добре.

Перше, що хотілось би сказати у відповідності до того ж таки договору про космос. Ви можете ознайомитися на екрані, яка є вимоги стосовно дозволів. Якщо говорити про буквальный переклад authorization, за першою освітою я є перекладачем, і що б я хотіла сказати стосовно цього слова, authorization – це або конкретний документ, або дія, спрямована на отримання дозволу. Тобто знову ж таки тут ми маємо усвідомлювати, що сама по собі означає декларація і на що ми повинні отримувати дозволи.

Також стосовно міжнародних зобов'язань, що нам говорить Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічним об'єктом. Також в контексті цих всіх зобов'язань ми маємо розуміти, що держава несе відповідальність як за державні установи, які ведуть цю пускову діяльність, так і за приватні установи, і немає такого розподілення на міжнародній арені, є держава.

Ось що говорить Резолюція ООН "Рекомендації щодо національного законодавства, яке стосується дослідження, використання космічного простору в мирних цілях": те, що має бути конкретний орган, який надає ці

дозволи, і це вже Комітет ООН з використання космічного простору в мирних цілях надає певні рекомендації.

В цьому контексті я закінчую, але хочу звернути вашу увагу, що навіть, якщо... якби акцент в моїй доповіді був на чому. Перше – це дозволи і друге – це розмежування повноважень з формування і реалізації космічної політики. Але навіть якщо не на цьому концентруватися, то є такі речі, як, наприклад, не можна в одній статті Закону "Про космічну діяльність" об'єднувати реєстрацію космічних апаратів загалом і реєстрацію унікальних об'єктів космічної діяльності, тому що реєстрація унікальних об'єктів космічної діяльності направлена, перш за все, на збереження інтелектуальної власності, а реєстрація космічних апаратів загалом – це те, що необхідно робити державі у відповідності до міжнародних зобов'язань для того, щоб розуміти, що ж, насправді, в космосі літає і кому воно належить.

У мене, насправді, ще багато інформації, але я закінчу, тому що усвідомлюю, що ваш регламент дещо пересичила. Якщо комусь буде цікаво, я можу цю презентацію надати для ознайомлення.

Щиро дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. *(Не чути)*

КІРПАЧОВА М.О. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую, Марія.

У нас заявлений наступний доповідач пані Малишева. Ну, я так розумію, якраз ми цей час і використали. *(Шум у залі)* А не було його. Його так потроху, потроху кожен з доповідачів його використав. Тому дякую вам за пильність, слідкуємо.

Далі я хотів би передати слово представнику, мабуть, найбільш відомої приватної компанії, яка в Україні займається космічною діяльністю,

– компанія "Ноосфера". Ми їх бачили і там по телебаченню і чули багато про їх розробки, тому – пан Юрій Забіяка, керівник відповідного напрямку в "Ноосфері".

Юрію, прошу вас до слова.

_____. А можна вас запитати? Перед тим, як ви представляєтесь, скажіть, будь ласка, згідно законодавства діючого сьогодні можна представляти, яка сьогодні в Україні займається космічною діяльністю?

ЗАБІЯКА Ю. Можна на це питання відповісти? Тому що я за фахом юрист і тим більше починав свою роботу в тісній співпраці в 2000 роки з Державним комітетом з регуляторної політики і підприємництва. І... Що? Я сказав "державний", да.

І я хочу сказати, що на сьогоднішній день, по-перше, заборонена діяльність не вся космічна, а тільки діяльність, пов'язана з виготовленням і запуском ракети-носія. І, на жаль, або... ну, більше, на жаль, ми на сьогоднішній день створити повністю ракету в Україні не готові. Тому, звичайно, абсолютно ми є приватною компанією, яка займається розробкою відповідних космічних об'єктів, але при цьому ми закон не порушуємо. Це щодо відповіді на питання.

Тепер стосовно теми. По-перше, я хочу подякувати за можливість висловити свою думку і дуже сподіваюся, що ми будемо почуті.

Якщо ми говоримо про... Я зразу скажу, що ми абсолютно точно погоджуємося з усім сказаним, те, що, дійсно, не можна об'єднувати в одному законопроекті формування і реалізацію, точніше, в одному органі формування і реалізацію державної політики. Відповідно ці правки, очевидно, потрібно вносити, тому що гармонійно, щоби було.

Стосовно того, про що ніхто не говорить, крім шановного головуючого, це про зовнішню економічну діяльність. На мою думку, цей аспект діяльності на сьогодні може стати фундаментом в подальшому розвитку галузі. На сьогоднішній день ми говоримо про те, що для того, щоби зробити будь-яке постачання за зовнішньоекономічним контрактом, ми повинні ще до укладення отримати дозвіл на переговори. Ми говоримо про те, що, будучи десь на якомусь саміті, до нас підходить Ілон Маск і каже: "Зробіть для нас щось..." Кажемо: "Секундочку, я поїду в ДКАУ, отримаю дозвіл на переговори, а тоді до вас повернуся". Це досить смішно, але це реальність.

Я хотів би сказати, що якщо Марія, моя колега, дуже чудово розповіла про систему, дозвільну систему Сполучених Штатів стосовно запуску ракети, ми зараз якраз цю всю процедуру проходимо нашим американським офісом, я хочу сказати про контракти міжнародно-економічні у цій сфері. Ви думаєте, NASA або Федеральне авіаційне агентство реєструє контракти? Абсолютно ні. Це питання експортного контролю. Є два списки: ITAR і EAR. EAR – список-дозволи на експорт. Не на укладення контракту, не реєстрацію, а просто дозволи на експорт видає Department of Commerce. ITAR – це список більш такий, скажемо, більш серйозні технології, більш стратегічно важливі для держави. А ліцензію або дозвіл на укладення такого контракту видає державний департамент, тобто Department of State.

Якщо ми говоримо... Да, на сьогодні ми – єдина приватна компанія, яка отримала дозвіл Department of State на співпрацю з українським офісом, але для такої співпраці ми ще повинні були отримати дозвіл на переговори. Тому ми дуже вітаємо зміни саме в секторі ВЕД і вважаємо, що за питанням контролю переміщення товарів, послуг і документації інтелектуальної власності між кордонами повинен... за цим питанням повинна дивитися спеціальна служба. Вона в Україні є, і вона дивиться, це Державна служба експортного контролю. В цій частині цей закон нічого не змінює. На наше глибоке переконання, Державне космічне агентство України в цій зв'язці

зайве. Але ми погоджуємося на те, що ми будемо повідомляти для статистики, для можливого корегування нашої діяльності.

Якщо ми порівнюємо сьогоденне законодавство і те, що планується, то ми побачимо, що не спрощується, а, навпаки, додаються важелі впливу. Тому що ми декларуємо про те, що ми чимось займаємося, і надається можливість Державному космічному агентству нас перевіряти. І ми навіть до цього готові, незважаючи на спірні відносини з цим державним органом. В той же час ми абсолютно не розуміємо бажання повернути, скажемо, стару систему, дозвільну систему ВЕД.

Стосовно інших аспектів, які були озвучені. Декларування чи ліцензія? Скажу, що ліцензування в Україні вже було, воно відмінено не так давно – 5 років тому, і навіть є деякі приватні компанії, які отримували ліцензії на розробку ракетних двигунів та компонентів до них. Чи призвело це до буму в галузі? Ні. Чи призвело це до інвестицій? Ні. Скажімо, сам сенс цього законопроекту – це не відкривання дверей, а там вже черга стоїть для інвесторів, це сигнал для інвесторів, що ми готові розвиватися з цього приводу. І нам бажано тільки лишити для держави важелі, де можна зупинити цю історію.

Поговоримо про окремі чотири види дозволів, які планується або пропонується запровадити: це дозвіл на випробування, це дозвіл на пуск, це дозвіл на пілотування і на повернення. Значить, по-перше, ми говоримо... потрібно говорити про те, що випробування є досить різне: є стендові випробування компонентів, є випробування ступенів зборів; фактично, дуже рідко відбуваються, але відбуваються випробувальні пуски певних ступенів, і дуже рідко йдеться випробування ракети в цілому.

В Сполучених Штатах Америки фактично вся ця діяльність, вона як така: не ліцензуються випробування, а проводяться так звані certification test різних систем у різних органів. На сьогоднішній день, якщо ми хочемо щось робити під юрисдикцією України, звичайно, сертифікація космічних об'єктів

повинна лишатися, і вони буде лишатися, і в межах цього у державі як у органу, що здійснює сертифікацію, є вплив на саме регулювання цих certification test. Все інше регулюється безліччю інших дозвільних документів: на використання об'єктів підвищеної небезпеки, на виконання робіт підвищеної небезпеки, на транспортування і зберігання небезпечних речовин. Таких речей дуже багато, їх перераховувати неможливо, це сім сторінок, я просто займаю лишній час. Тому, якщо ми говоримо про дозволи на випробування, то, можливо, повинні розуміти, що випробування – це не коли ракета летить, випробування є окреме окремих елементів і навіть окремих ступенів зборів (вертикальної і горизонтальної).

Якщо ми говоримо про взагалі концепцію закону, насправді, він додає державі можливості, тому що на сьогоднішній день я можу займатися всією цією діяльністю, не повідомляючи по суті жодний державний орган, крім тих, що видають дозвіл. Зараз ми будемо зобов'язані повідомляти Державне космічне агентство. Це додаток. Жоден по суті документ... на сьогодні не існує дозволів Державного космічного агентства на пуск, не існує дозволів на повернення чи пілотування, але жодна країна не заявила про порушення нами міжнародних зобов'язань чомусь. Мабуть, тому, що ми їх не порушуємо

(Загальна дискусія)

Ну, ліцензії ж видавали. Да.

І хотів би сказати, що механізмів зупинити цю ситуацію достатньо. Після декларації для того, щоб запустити апарат під юрисдикцією України, є його обов'язкова сертифікація, вона лишається. Після сертифікації обов'язково лишається реєстрація. До речі, порядок не розроблений, все робиться в ручному режимі. Після реєстрації є дозвіл на пуск і використання повітряного простору України. І, в принципі, ці всі механізми є, їх можна змінити на підзаконному рівні, але запроваджувати окремо дозволи – це дублювати те, що уже є. Просто це означає, що хочуть зробити так, щоби ці

дозволи додатково видавала ще Космічна агенція додатково до інших державних органів. Оце наша позиція з цього приводу.

Я дуже сподіваюся, що... ну, що стосовно страхування, це дуже просто, скажімо, ми не заперечуємо. Ми вважаємо, що можна лишати так, як є, це питання державного управління, тим більше планується скасувати саме обов'язкові страхування об'єктів там, де власником є держава. Хоче держава це скасувати – будь ласка, не хоче – нам все одно.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Наша дискусія продовжується, триває. Я зараз хотів би надати слово пану Андрію Моїсеєнкову, директору "Авіаційно-космічні системи і технології", директору компанії.

МОІСЕЄНКОВ А.В. Добрий день, шановні панове! Дякую за запрошення прийняти участь в дискусії. Я є ще представником приватного бізнесу і, користуючись нагодою, також хочу обговорити ряд питань. От у продовження тематики щодо самого Закону "Про космічну діяльність".

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 500 від 2012 року "Про затвердження Порядку державного експортного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів", передбачено державний контроль за проведенням переговорів. Знову ж, підкреслю, пов'язаних з укладенням договорів (контрактів). У нашому законопроекті під терміном "переговори" можуть вважатися будь-які переговори, на мою думку. Тому пропоную дописати фразу: "переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів)". Це важливе питання, на мою думку. Бо, звісно, як говорили, на виставці хтось підійшов, поговорили, і вже повинен інформувати державні органи про це.

Наступне питання. От наша компанія має повноваження від Державної служби експортного контролю на проведення недержавної експертизи в галузі експортного контролю. І під час цієї роботи до нас часто звертаються в основному приватні підприємства з проханням проведення цієї експертизи. От під час розгляду матеріалів виникає потім у мене питання часто до представників цих компаній, а що ви будете далі робити. І виявляється, що вони часто не розуміють порядок подальших процедур їхньої дії в рамках того ж законодавства зовнішньоекономічного внутрі українського законодавства.

Тому у мене є пропозиція така або прохання. От ми говоримо про дозволи, про сертифікати, давайте десь викладемо все це на сайті державного органу, де люди зможуть зайти, представники компаній, і побачити, що їм потрібно покроково. От у себе на сайті я зробив деякий аналіз законодавства з питань експорту-імпорту, і люди хоча б можуть щось для себе побачити і бачать картину, що їм робити покроково. Але от в космічній галузі я пропоную також після прийняття цього законопроекту надати людям якусь дорожню карту, щоб вони розуміли, от будуть це робити, і бачать покроково, що потрібно робити.

Так, наступне. У мене є питання от відповідно до просування різних проектів на міжнародній арені. От ми співпрацюємо з багатьма розробниками в космічній галузі, галузі оборонно-промислового комплексу та іншими і просуваємо на міжнародну арену ряд проектів. Під час переговорів з потенційними замовниками українських товарів, технологій або інвесторами можливими після підтвердження від них зацікавленості в участі реалізації проектів виникає питання часто, яке, я вважаю, дуже також важливо для нас. От вони запитують: "Який в Україні є механізм гарантування виконання проектів або механізм гарантування суттєвих фінансових інвестицій? Яким чином держава буде захищати права інвесторів або замовників після того, як вони нададуть гроші або технології якісь

передадуть? І чи є прозора процедура створення спільних підприємств державними підприємствами, на яких умовах вони можуть зайти?" Тобто це все також фінансові питання. Потрібно, мабуть, розглядати або в рамках цього законопроекту, якісь посилення зробити, або окремо створити якийсь інший законопроект, який буде чітко і прозоро показувати можливості подальшої співпраці з іноземними партнерами. Тобто на сьогоднішній день я не можу чітко відповісти на це питання, на жаль.

Ще от є таке питання. Інколи... ну, все ж таки з інвестицій поговорю. Коли або фінансові якісь інструменти, коли компанія звертається на адресу приватного підприємства, приватне підприємство, звісно, (іноземна компанія коли звертається) хоче виступати головним виконавцем якогось проекту. І що надалі складається? Державне підприємство-співвиконавець, одне, інше, потім є підприємство спецекспортер, яке, можливо, буде реалізовувати згідно чинного законодавства якийсь проект. І в даному випадку приватна компанія випадає з цієї цепочки, тому що у нас є законодавство антикорупційне, і тут може бути якийсь такий фактор, коли приватна компанія стоїть між державними всіма підприємствами, і багато випадків є, коли ці державні підприємства висловлюють свою думку, що такого не буде і не можуть на це йти. Тобто, можливо. також десь розглянути такі випадки, коли приватна компанія буде і може бути саме головним виконавцем проектів, а поруч будуть державні підприємства. Тобто який механізм такий у нас є в державі? Бо наразі я також, як це сказати, не можу повністю аргументовано відповісти нашим партнерам іноземним чи, можливо, у нас в Україні таке.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую вам, пане Андрію.

І ми нарешті вже дібралися і до позиції державного регулятора. Я казав, що у нас присутній Павло Глібович Дегтяренко, голова Державного космічного агентства. Прошу вас до слова з вашою позицією.

ДЕГТЯРЕНКО П.Г. Щиро дякую.

Ну, по-перше, почув нарешті багато дуже цікавого. Сьогодні на відміну від того, що йде у публікаціях в Інтернеті, переважна більшість недержавних потенційних учасників космічного ринку продемонстрували таки розуміння, певною мірою розуміння, відповідальності їх перед державою, бо держава відповідає перед світовою спільнотою за ті зобов'язання, які держава взяла. Я тут трошки нотував, поки попередні виступаючі розмовляли. Я повністю згоден з Дмитром Ніконом в двох тезах, що на сьогоднішній день державі космос не потрібний і що на сьогоднішній день, це вже декілька доповідачів казали, що ринку сьогодні в Україні немає.

От переді мною дані від "Євроконсалта", я вам потім їх віддам, щодо державної частки світового космічного ринку за 2018 рік. Так от, сумарно це 71 мільярд доларів (це те, що вкладали уряди). Із цих 71-го 41 – це Сполучені Штати Америки. Тобто 60 відсотків державного ринку космічних послуг, ракетно-космічних послуг – це Сполучені Штати Америки. Звідси: чому Маск, а не громадянин якоїсь іншої країни. Бо саме Сполучені Штати як найбільший гравець в цій царині, він вкладає шалені кошти, підтримує і стартапи. От пані Марія розповідала, як розгалужена система: дозвоільна, контрольна і тому подібне. У них все відпрацьовано. На жаль, в багатьох виступах я почув бажання відібрати в Космічного агентства ці контрольні і розпорядчі функції і не віддати нікому. Тобто просто ми декларуємо державі, що ми збираємося займатися, а далі лови нас по всьому світу.

Зрозумійте, Україна взяла на себе дуже суворі зобов'язання, і саме держава Україна відповідає за те, за все те, що коять її резиденти чи в

Україні, чи поза межами України. Представник "Ноосфери" тут розповідав, що от американці не контролюють. От ви бачили в доповіді пані Марії, у американців контроль і дозвільна система набагато жорсткіша, ніж в Україні, і вона вибудована. Тобто я не заперечую, щоб, наприклад, реєстрував контракти не Космічне агентство, а, наприклад, Держекспортконтроль. Але за нинішнім законодавством реєструє контракти саме Космічне агентство. Нам доручили, ми це й виконуємо разом з іншими контрольними функціями. Наша держава не настільки могутня, як Сполучені Штати Америки, і тому дуже багато функцій у нас зосереджено всередині одного органу, центрального органу виконавчої влади, який як і жнець, і на дуді гравець.

Щодо розподілу функцій формування космічної політики і виконання. Зверніть увагу, в Сполучених Штатах формує державну політику не Міністерство торгівлі, не Міністерство енергетики, формує комітет на чолі з віце-президентом і представниками цілої низки міністерств. Оця пропозиція – передати функції формування космічної політики з Космічного агентства в Міністерство економіки – це змінити шило на мило. До речі, коли рішення про те, чи здійснювати проект, чи не здійснювати приймає той орган, який розпоряджається грошима в державі. Як правило, такі проекти не розпочинаються, бо грошей нема. І досвід, сумний досвід роботи космічної галузі протягом останніх двох років лише підтверджує це. Міністерство економіки, Міністерство фінансів не відповідають за те, що космічна програма не реалізовується, їх за це ніхто не карає, тому навіть прийнята космічна програма попередня 5-річна, вона була профінансована на третину. Хтось відповів? Ні. Тобто рішення має приймати, дійсно, ну, формувати космічну політику. Знову ж таки кажу, зараз це доручено законом, доручено Космічному агентству. Якщо буде створений такий комітет, із задоволенням віддамо ці функції.

На сьогоднішній день формує космічну політику Космічне агентство, воно її узгоджує з чималими труднощами з усіма міністерствами і

відомствами, потім виносить на Верховну Раду. Сьогодні є законом визначений такий хід. Тому, повертаючись до законопроекту: диявол, як завжди, в дрібницях. Навіть пані Марія, ну, сподіваюся щиро, помилилася, коли сказала, що варто залишити ліцензування тільки запуску космічних апаратів.

КІРПАЧОВА М.О. Я перепрошую, я сказала про дозвільну систему. І я мала на увазі операції, а не діяльність.

ДЕГТЯРЕНКО П.Г. Операції, операції.

Тобто, дивіться, ліцензується... в Сполучених Штатах ліцензуються і діяльність, і операції. А у нас пропонується не ліцензувати взагалі нічого. До речі, два роки тому ліцензування відмінено, це дуже-дуже великі ризики. Ми повинні цим законопроектом повернути ліцензування розумним чином, по розумних видах діяльності і операцій, але ліцензування має бути. І це, до речі, позиція і Інституту держави і права, і Державної служби експортного контролю, яка стоїть останнім шлагбаумом перед передачею технологій іншим країнам.

Тепер щодо перемовин. Ніхто ніколи не забороняв і не забороняє розмовляти з представниками інших держав на виставках, симпозіумах і таке інше. Дозволи надаються лише на перемовини, звісно, про укладення... про наміри укласти контракти, і це робиться саме для того, щоб Україна могла виконати свої зобов'язання щодо нерозповсюдження ракетних технологій (це дуже суворі зобов'язання). І якщо виловлювати потім, ми просто нарвемося на те, що і державі Україна, і усім її резидентам буде заборонено займатися космічною діяльністю на міжнародних ринках. Ми цього хочемо? Звісно, ні. Саме тому існує дозвільна система. До речі, за два роки, що я керую Космічним агентством, минулого тижня я підписав першу відмову на ведення перемовин щодо укладання контрактів, коли компанія

Skyrora намагалася запросити дозвіл на перемовини щодо постачання ракетних технологій категорії I, де є суворі обмеження, із словацькою компанією. Саме для того, щоб наші оператори – державні і недержавні – розуміли, з ким можна вести перемовини, з ким не можна. Це стосується і держав, і компаній. Кожного разу за нашим запитом Служба безпеки України перевіряє контрагентів на тому боці, чи нема за ними шлейфу торгівлі зброєю і іншими порушеннями. *(Шум у залі)* Ну, і терористи, і таке саме.

Тобто, ліцензування. Давайте сідати разом, описувати, яких видів діяльності і яких операцій ліцензування має бути. Це перше.

Друге. Дозволи на ведення переговорів щодо укладення контрактів, вони повинні лишитися, тому що це саме елемент контролю. Коли декларативний принцип, я вам продеklarував і поїхав домовлятися; коли Служба безпеки перевірила і визначила, що там немає можливості вести з ними перемовини, вже перемовини йдуть повним ходом. А спецслужби, насамперед, Сполучених Штатів, бо у них самий великий ринок, саме Сполучених Штатів, вони відловлюють і потім на робочих групах з нерозповсюдження технологій вони здають питання: "А от дивіться, оця ваша компанія вела перемовини, оця ваша компанія вела перемовини, оця ваша компанія вела перемовини з тими, з ким цього робити не можна". Тому саме для того, щоб такий контроль залишився, має залишитися дозвільна система на перемовини.

Щодо сертифікації космічної продукції всередині України і за межами України. У нас є система сертифікації космічної техніки, в Харкові цей орган працює і, дійсно, сертифікується все те, що має використовуватися на території України за контрактами по міжнародних наших контрактах. Такі сертифікаційні дії також здійснювалися, наприклад, там для Бразилії, коли ще йшов проект, і для інших країн. Але якщо нас просить контрагент. Якщо нас контрагент не просить, ми не зобов'язуємо сертифікувати продукцію українських виробників для експорту. Не зобов'язуємо.

Тепер щодо діяльності, космічної діяльності недержавних підприємств.

На сьогоднішній день у нас видано понад 80 ліцензій, із них відсотків 80, мабуть, це недержавні компанії, які отримали ліцензії на ведення певних видів космічної діяльності, і ця процедура існує, і те, що стверджують, що зараз таких дозволів не надається, це неправда. Це неправда. Вони надаються, дозволи. І знову ж таки і ведуться і перемовини, і укладання контрактів, і постачання матеріальної частини. Приклад – та ж... не Skyrora, а, британська Skyrora. Українська компанія поставляла своєму британському підрозділу. Дозволи надані, от реальна частина... поставлено, контракти виконані. Ми вже надали до комітету свої пропозиції щодо цього законопроекту.

Знову ж таки, дивіться, диявол завжди в дрібницях. Я ще раз підкреслюю, я не заперечую, щоб контроль і певні контрольні функції здійснювало не космічне агентство, а якийсь інший орган. Добре, тільки не можна припустити того, щоб з космічного агентства це зняли, і ні на кого не поклали. От цього ми припустити з вами не можемо.

Саме так, як і з формуванням космічної політики. Давайте створювати комітет в державі і формувати космічну політику силою комітету. Ми, до речі, доопрацювали зараз варіант космічної політики, який був сформований півтора роки тому, і надамо його на розгляд і в Кабінет Міністрів, і в міністерство. Ми викладемо його і на сайті Космічного агентства для всебічного обговорення для того, щоб зрозуміли: ми не якийсь, як казав Дмитро, той самий клятий монополіст, ми не той бабай, що усіх тримає, не пуцає. В рамках правил... А, до речі, ми тільки вітаємо прихід недержавних компаній на космічний ринок. Тільки ще й держава має все ж таки повернутися обличчям до... навіть не до космічної галузі, не до недержавних гравців цієї галузі, повернутися обличчям до своїх нагальних потреб. Держава конче потребує власних засобів виведення, власних супутників дистанційного зондування зв'язку і дистанційного зондування Землі і зв'язку,

науково-технічного співробітництва з іншими країнами. Конче потребує. Нажаль, минула Верховна Рада, за виключенням Олександри Володимирівни, яка тут сидить, жодного руху в цьому напрямку не зробила, і уряду не дала можливості розвивати космічну галузь. Сподіваюся, що нова команда... я бачу зацікавленість, я бачу амбіції, а державні і недержавні гравці космічної галузі здатні ці амбіції задовольнити.

Дякую за увагу.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

(Не чути)

КУЖЕЛЬ О.В. *(Не чути)*

...але розуміння отут, що якщо об'єднати все, що ми почули, ви не знайдете спільного майданчика. Скажіть, будь ласка, у вас приватна фірма чи громадська організація? У вас.

_____. Організація.

КУЖЕЛЬ О.В. От який диявол. А називається "Дніпровський космічний кластер". Ми з вами як економісти, що розуміємо в цій назві? Що кластер – це об'єднання всіх, хто займається будь-якою діяльністю в космосі, і кластер допомагає, як їм об'єднатися, так і реалізувати продукцію. Ви не маєте до цього жодного відношення. Це є громадська організація. Ми говоримо, людино, дякуємо, що ви займаєтесь. Але заступника міністра в економіці запитайте: є в Міністерстві економіки людина, яка розуміється на цьому питанні, щоб формувати політику. А її нема.

А чи не можемо ми, як в Америці, створити на основі Академії наук комітет, який буде розробляти програму? Мінекономіки каже: агентство розроби, подай мені, ми в Кабміні ще розглянемо, потім, перепрошую, куш

дамо на розвиток. Програма проіснувала 5 років, і жодної копійки за 5 років в жодному бюджеті не дали.

Тепер, Володимир, до вас. Бо я маю право, я – ваша вчителька, ви – мій учень (в розумінні державного службовця). В чому різниця між дозволом і ліцензією? І що таке декларативний спосіб? Декларативний спосіб – це для перукарні. Даже таксі не можна розпочати водити декларативним способом. Бо треба мати кваліфікацію-підтвердження. Не може бути в космосі декларативного способу. Це перше.

Дозвіл і ліцензія. Різниця. Ліцензія – те, що держава обмежує і контролює. Обмежує в якому вигляді, Володю? В ліцензійних умовах. Це єдина різниця між дозволом. Дозвіл – ти повинен дати перелік документів, і ти отримуєш. Ліцензія – я, держава, говорю.

Види діяльності – це... Мені дуже сподобалась доповідь Марії, її можна брати за основу на доробку. Але дозвіл – це технічно. Ліцензія – коли я, держава, і говорю. А хто будет, мальчики, платити за банкет? Хто буде відповідати, якщо ви випустили спутник, а он взорвался в Мексике на будинку мільярдера? Може. *(Шум у залі)* Ні, це про цей. Це ліцензія про цей, бо вона передбачає обов'язковість страхування на користь третьої особи. І, будь ласка, платите со свого кошелька – робіть, що завгодно.

Скажіть, будь ласка... Ну, за ліцензування ми вже сказали. Запитання. От я до вас звернулася, яка ж у вас ліцензія. Ви знаєте, от такий вид бізнесу. Ви, хлопці, ми маємо з вами, знаєте, унікальність від інших країн. У нас є історія цього питання, у нас є мозги. Я, коли заходжу на КБ "Южне", відверто, мороз по шкірі, тому що там історія. Там така історія створення ім'я України. Там перші ракети. Там Россия рядом не дышала! Поїдьте, подихайте цим повітрям. Зрозумійте, ви починаєте не на рівному місці. Це люди, які дають інтелектуально в цю галузь, перша частина, і її не зробіте бізнесом. Народився розумний, все рівно його хтось буде спонсорувати. А вони без денег сидять, бо машинобудівний "Південний"... Краще б не

виступали. П'ять років тільки і знали: з бюджету давали кошти на покриття боргів. А чому в цей час не виконували ті замовлення, які давало КБ "Южне"? А тому що ставили ціну, яку хотіли заробити. Не було державницького контролю в питанні.

І тому, щоб ми могли... Дійсно, ніхто ж не проти, якщо з'являться приватні, але держава повинна визнати... оце частина, Америка. Давайте візьмемо сто відсотків їх планет, ну програмку, так ви ж взвиєте. Там в 10 разів більший контроль. В 10 разів! Там, не дай Боже, по телефону інформацію скажеш, що ти провів з кимось переговори перед тим, як це взнає держава і не перевірила ту особу до десятого коліна. А у нас їздять депутати в Америку, зустрічаються й говорять, що ми ж готові тут країну представляти. Не можуть. Допуск є, але права нема. Допуск є читати, а не розповідати.

І тому я дуже прошу вас дуже уважно. Я би взяла в робочу групу таких, як пані Марія. Я би взяла... На жаль, Вадима Васильєва нема, я б за нього руками й ногами, сказала, бо він практикуюча людина, яка сьогодні допомагає державному космосу вести переговори, знає державну службу, знає мову, дуже порядна і фахова людина. І давайте доробимо цей законопроект, щоб ми, не дай Боже, не викинули найголовніше – ми маємо коріння космосу в Україні, повагу. В Канаді (зараз тільки приїхала) канадці чекають відкриття спільної там площадки на запуск ракет. Хлопці, у нас там є можливість отримувати якнайменше 3-4 мільярди на рік з ними. І давайте не казати, як це розрушити, а давайте ми зробимо спробу зняти ті помилки, які зробили державні управлінці при різних владах. При різних. У нас всі, хто приходять, починають спочатку дивитися, де можна забрати те, що осталося, де можна заробити. Заробити осталося дуже мало де, і один із пунктів, де можна заробити країні, це космос. І тому давайте дуже-дуже відповідально будемо відноситися до розуміння прийняття цього законопроекту. А робочій групі, думаю, за тиждень можна доопрацювати, знаючи вже такий (тільки

аналіз пані Марії стоїть 50 відсотків вже законопроекту, я вам відверто дуже дякую) доопрацювати, а тоді вносити уже спільний якийсь законопроект.

Дуже дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Секундочку. Я хотів би порадитися. У нас зараз по регламенту заплановано таке щось обговорення – узгодження спільної позиції. У нас є ще двох бажаючих виступити: пан Едуард Іванович Кузнєцов з ДКАУ і Андрій Тетерук, народний депутат минулого скликання. Як ми побудуємо дискусію: дамо слово чи... Пане Євгене, це ваша частина, як би обговорення. Як ви бачите організувати зараз це обговорення? Будь ласка.

_____. Чи є у нас можливість потім зібратися окремо робочою групою?

ГОЛОВУЮЧИЙ. Звичайно.

_____. Якщо у нас є можливість зібратися окремо робочою групою, я пропоную тоді сьогодні її скласти нам, ну, тому що часу у нас обмаль, і ми зберемося вже за межами тоді цієї зали.

НАТАЛУХА Д.А. Колеги, я так розумію, що ми зараз перейдемо до додаткових ще виступів тих, хто виявив бажання. У мене єдине прохання, давайте в аргументації своїй не використовувати виключно емоційні аргументи: кудись піти, щось понюхати. Бо тоді це виглядає таким чином, що фактичних аргументів немає. При всій повазі. Бо я б хотів знати, як пахне безденежье, для того, щоб піти кудись і понюхати його. Ну, от так, власне. Дуже прошу, давайте фактичні аргументи наводити, не емоційні, емоційних

аргументів можна навести дуже багато, починаючи з 1991 року. Фактичні аргументи.

Дуже дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Добре. Тоді Едуард Іванович. Я тільки вас попрошу коротко, 2 хвилини. І потім пан Андрій Тетерук, теж там коротко.

КУЗНЕЦОВ Е.І. Дякую.

Шановні колеги, ви знаєте, сьогодні надзвичайно важливий такий наш круглий стіл, тому що обговорюється одна із самих актуальних проблем нашої держави. Є космічна галузь, надзвичайно високорозвинута, але вона не фінансується, і нема розуміння повного для того, щоб вона розвивалася.

Я працюю в Космічному агентстві з 1992 року, майже з самого початку, і протягом всіх років фінансування не перевищувало 30 відсотків від тої програми, яка була затверджена. Ми розуміємо всі складнощі, ми розуміємо, що у нас фінансування космічної програми – це в середньому йде 2 гривні на людину, проживаючої в Україні. В Європі – 10 євро. В Сполучених Штатах – 73 долари. Це в тисячу раз більше, ніж фінансується в Україні. Але ми все ж таки утримували певну позицію, причому досить достойну, на світовому ринку: 5-6 місце на ринках пускових послуг, 160 пусків ракет-носіїв вітчизняного виробництва, 380 космічних апаратів, запущених цими ракетами-носіями на замовлення 25 країн світу. Оце вам і міжнародна діяльність, оце все і ефективність. Космічна галузь протягом всіх років була бюджетоутворююча, вона була експортоспроможна. Ми посилали за кордон не сировину, не якісь-то, так би мовити, другорядні речі, ми посилали цільні високотехнологічні об'єкти: ракети, супутники, системи керування, двигуни і так далі.

Сьогодні ми працюємо зі Сполученими Штатами Америки – ракета-носій "Антарес" (перша ступінь – це українська); сьогодні ми працюємо з

Європейським космічним агентством – ракета-носій "Вега" (верхній ступінь – це на нашому двигуні стоїть), і так далі. Можна приводити надзвичайно багато прикладів, але я хочу сказати нашим приватним колегам, які мають приватні організації, що цей ринок надзвичайно складний і важкий, буде висока конкуренція, будуть вас підбивати всякими можливими-неможливими прикладами. Я приведу тільки приклад з нашої історії.

Коли ми формували першу космічну програму, записали там перший супутник під українською юрисдикцією "Січ-1", перший супутник телевізійний "Либідь", яку не захотів уряд фінансувати. 1993 рік. І там були перші міжнародні угоди. Однією із таких цікавих угод був запуск космічних апаратів сузір'я Global Star. 48 супутників повинні були запуснути на орбіту для забезпечення певних функцій. Ми виграли тендер на запуск трьох пусків ракети-носія "Зеніт", це 36 супутників. Коли відбувався перший пуск дванадцятьма супутниками, напередодні пуску одна симпатична дівчина-оператор зайшла і знищила одну команду для роботи цієї ракети. Ракета взірвалася, супутники загинули. Ну, вони були застраховані, то для замовника це нічого, але нас вибили з цієї програми. Пуски перейшли, це ж коштовні речі, вони перешли в бік Російської Федерації, Китаю, Сполучених Штатів Америки. Коли формувався проект цікавий, про який сьогодні говорили, державного і приватного співробітництва, було сформоване спільне підприємство "СіЛонч", і коли ми домовлялися про роботу, в Конгресі Сполучених Штатів Америки виникло питання, що не можна допускати росіян і українців до цього проекту, тому що там уйдуть ракетні технології нібито. А знайшлися конгресмени, які сказали (у мене є ось тут навіть стенограма) про те, що невідомо, хто виграє від того: цей проект дасть американським компаніям, військовим посадовим особам можливість зблизька глянути на стан ракетної колишньої техніки Радянського Союзу; ми навчимося більше від цих фахівців під час реалізації проекту, ніж коли-

небудь вони навчаться у нас. Оце, бачите, оцінка нашої спроможності конкурувати на світовому ринку

І, закінчуючи, про конкуренцію. Чому закінчився проект "СіЛонч"? "СіЛонч" здійснила 34 пуски ракетоносця "Зеніт-3SL". І коли в департаменті Сполучених Штатів Америки пройшла думка про те, що "СіЛонч" забирає від американських фірм, які надають пускові послуги, корисне навантаження, і вони переходять на "СіЛонч". Тому вирішили, що це не зовсім йде на користь американській індустрії, і цей проект згорнули. І всі пуски телекомунікаційних супутників, які йшли зі Сполучених Штатів Америки, перейшли на ракети-носії Сполучених Штатів Америки. Наша ракета-носій, вона готова і сьогодні готова для роботи, але можливості нема. Boeing, який був одним із акціонерів цієї компанії, він не справився з тими завданнями, які стояли перед цим спільним підприємством. Повинно було бути 7-8 пусків щорічно, максимум, чого досягнув Boeing, це було тільки 6.

І хочу ще сказати, що сьогодні навколо космічного агентства і нашої діяльності космічної в Україні, складається така негативна атмосфера. Я думаю, що це також одна із форм конкуренції: в пресі, в засобах масової інформації всіяко дискредитується діяльність Космічного агентства і космічної, так би мовити, галузі. До цього прикладають руки навіть ті люди, які присутні іноді в цьому залі. Є і ось фірма "Ноосфера", вона каже, що ми так сильно тут... сама могутня фірма і так талі. Але їх могутність визначається тільки в пресі, в статтях Полякова, в таких не досить тактовних і аргументованих виступах. Це не зовсім порядно, тому що ні один не прийшов, ніхто не проконсультувався з фахівцями і спеціалістами і Космічного агентства, і інших.

Так що треба, щоб вирішувати космічні проблеми, треба об'єднатися і державним підприємствам, і приватним підприємствам. Тільки тоді може бути гарний результат.

Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Дякую.

Зараз надамо слово народному депутату минулого скликання Андрію Тетеруку.

Поки він іде, колеги, я хотів би все ж таки акцентувати вашу увагу, що ми обговорюємо логіку законопроекту, і точно ми не обговорюємо, хто там як би більш потужний чи менш потужний, тому я попросив би вас утриматися від таких обговорень, принаймні поки йде круглий стіл.

Пане Андрію, будь ласка.

ТЕТЕРУК А.А. Шановна президія! Шановні колеги, однодумці! Безумовно, важливим питанням, заради якого ми всі тут зібралися, є ключове питання, винесене в тему обговорення цього круглого столу: "Чи потрібен Україні приватний космос".

Звісно ж, потрібен! Тому що те державне угруповання, яке вважає, що воно займається космосом, насправді, окрім репутаційних, фінансових і інших збитків державі станом на сьогодні (на жаль, я дуже сумую, коли кажу ці речі) нічого не приносить. Пан головуючий, власне, і підкреслив ті шалені збитки і втрати під час реалізації космічних програм від "Циклона", закінчуючи "Либіддю", який має станом на сьогодні Україна. І шалені мільярди, які витрачаються з коштів платників податків, власне, з бюджету виплачуються як компенсація за те, що ми в результаті отримали нуль.

І, безумовно, ми тут збираємося задля того, щоби зрозуміти: чи ми будемо пишатися історією, чи ми будемо мріяти і формувати майбутнє. Так якщо в тих умовах, яких ми сьогодні існуємо, безумовно, ми маємо, насамперед, думати про майбутнє: про майбутнє України, про майбутнє України в космосі. І лише, на мою думку, вивчаючи і займаючись дуже ретельно під час попереднього парламенту, я зрозумів, що єдине, що може врятувати ситуацію в нашій країні, це дозволити створити зрозумілі,

адекватні, конкурентні умови і дозволити приватним компаніям напряду конкурувати там, де весь світ вже не тільки конкурує, а й випереджає нас, вибачте, на десятки й десятки років. Те, що ми можемо станом на сьогодні порівняти Державну космічну агенцію з трупом, яку просто вже догризають, це очевидно. Підставою моїх слів є те, що ми маємо шалені втрати і не маємо жодного супутника сьогодні на стаціонарній орбіті. Натомість ми маємо розслідування наших новостворених органів, які розпочали тільки, розпочали розслідування шалених корупційних об'єктів, які робилися деякими керівниками, і вже, на щастя, перші двоє будуть відповідати перед українським правосуддям і відповідати за те, що замість того, щоби виправдовувати високу довіру держави, замість того, щоби розумно витратити кошти платників податків, які виділялися на реалізацію космічних програм, вони їх елементарно крали. Як один із сучасних депутатів сказав: "Вони просто крадуть наші гроші".

Для того, щоби такої ситуації не було в майбутньому, для того, щоби ми не ходили з транспарантами про те, як ми пишаємося своїм минулим, ми маємо створити якісні, конкурентні умови. І тому перед вами, шановні колеги народні депутати, стоїть величне завдання – зробити можливими умови, де наші талановиті інженери, розробники, підприємці, які мріють реалізувати свої напрацювання, мали б таку можливість. Безумовно, погоджуся на сто відсотків, що держава має за собою зберегти контроль, розумний контроль, не домінування, яке буде давити на паростки ініціатив, але розумний, здоровий контроль, щоби Україна могла реалізовувати всі напрацювання, пишатися тим, що ми знову повертаємося в космос, маємо там свої ракети, маємо там свої супутники, угруповання супутників, отримаємо шалені прибутки від того, що наші айтишники будуть напрацьовувати програми по... від навігації, закінчуючи всіма майже галузями, які зараз використовують, від зв'язку, закінчуючи ДЗЗ – ну, все, що сьогодні обговорювали. Це має бути виключно у поєднанні з

ініціативою, яка існує на ринку приватних розробок. Ми тут маємо лише створити умови, розумну систему контролю і дати, нарешті, можливість Україні бути, насправді, космічною державою, а не називатися нею лише номенклатурно.

Дуже вам всім дякую. І вам успіхів у вашій роботі, вона є дуже важливою. Дякую.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Шановні колеги, наш час на проведення круглого столу завершується. Тому заключні декілька слів від голови комітету, і підводимо підсумки.

НАТАЛУХА Д.А. Дуже дякую. Дякую всім, насправді, за виступи, колеги.

Ми, точно, останнє, на що ми розраховували, що тут всі будуть гладити нас по голові. У нас головне завдання – це знайти конструктивний діалог. Навіть через протиріччя, навіть через дискусії, дебати, але ми маємо вийти на нормальний фінальний варіант, який, з однієї сторони, дозволить не здати національні інтереси в сфері космосу і те надбання, яке у нас є, але, з іншої сторони, перезапустити галузь, стимулювати галузь. Тому що галузь, і ми це все всі сьогодні наче визначили, на сьогоднішній день в стагнації, якщо м'яко сказати, вона в рецесії.

З іншої сторони, ми постійно звертаємося до досвіду Сполучених Штатів. Досвід Сполучених Штатів дуже важливий і актуальний, але, коли ми дебатували, наприклад, про питання страхування, то ми з'ясували одну дуже цікаву річ: федеративне агентство, Федеральне управління авіації, про яке сьогодні згадувала пані Марія, (FAA) в США є страховиком останньої інстанції з бюджетом 3,2 мільярда доларів. І тому і приватні, і державні компанії, коли займаються космічною діяльністю, знають, що що б не сталося, в кінці кінців уряд завжди їх витягне. І так було і в ситуації 2015

року, коли Falcon-9 зазнав катастрофи на 33 кілометрах, і так було в 2016 році, коли так само Falcon-9 вибухнув під час стотисячного опробувального вогню.

Тому нам треба знайти власну модель. Мені здається, що ми, власне, для цього і зібралися. І ця власна модель, вона не може ігнорувати напрацювання історичні, які є у нас, але вона не може ігнорувати і світові тенденції: світові тенденції того, що світ іде до приватного космосу; світові тенденції того, що держави (я нагадаю про проект Constellation) передають в користування приватному бізнесу всі свої напрацювання (прочитайте про цей проект, 2000 рік, ну, це фантастична історія абсолютно). Саме для того, щоб стимулювати розвиток галузі, саме для того, щоб пишатися не тим, що ми колись були космічною державою, а пишатися тим, що ми є, стали і домінуємо там. Давайте пишатися майбутнім.

Дякую.

_____ . Два слова. Сьогодні пролунали гарні слова, щоб зробити робочу групу, яка б оперативно доопрацювала законопроект і надала його до комітету. Я пропоную зробити цю робочу групу невеличкою, включити в неї пана Рокитського, пана Васильєва, пані Кірпачову, пані Малишеву і від Космічного агентства Максима Євгеновича Приступу, він тут присутній, голову юридичного відділу, під головуванням... Пана Головатенка чи кого? Чи довіряєте Космічному агентству очолити цю робочу групу?

НАТАЛУХА Д.А. Можна, я відреагую? Дивіться, у нас завтра комітет. Цей проект закону винесений на комітет з обговоренням відповідних поправок. Я би був дуже вдячний, якщо б ви встигли до 11-ї ранку завтра напрацювати відповідні коментарі до комітету. Але комітет буде, він

відбудеться, про це повідомлені всі учасники, і порядок денний так само опублікований. Тому просто майте це на увазі.

Дякую.

_____. Добре. По-перше. І ще друга ремарка. Ринок буде тоді, коли Україна почне замовляти сама, тоді з'явиться ринок. Ви маєте це усвідомити.

Дякую.

_____. Щодо цієї робочої групи. Дійсно, якщо збиратися, то тоді сьогодні ввечері з тим, щоб ми встигли до завтра подати до ранку це все до комітету. Тому приймається ваша пропозиція щодо персонального складу. Я б додав туди ще пана Головатенка, і ми можемо або у Верховній Раді, або в ДКАУ...

_____. *(Не чути)*

_____. Приймається. Якщо це не конфліктує з порядком денним решти учасників робочої групи, ми переїздимо просто на Московську, 8 і на 5-й поверх.

ГОЛОВУЮЧИЙ. Колеги, дякую всім за участь у круглому столі. Ми вже маємо звільняти приміщення, бо ми його люб'язно попросили у фракції "Голос". Ми зможемо продовжити спілкування в неформальній обстановці або на засіданні робочої групи по даному законопроекті. Дякую.